

Розділ 1. СЛАВІСТИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2

<https://doi.org/10.15407/np.54.005>

Максим Вакуленко,

канд. фіз.-мат. наук, старший науковий
співробітник, Україна, Київ

МІФИ І РЕАЛІЇ ПРАВОПИСНОГО ПРОЦЕСУ 1928 року: ДОКУМЕНТАЛЬНІ СВДЧЕННЯ

У статті зроблено спробу проаналізувати неоднозначні факти і процеси, що відбувалися під час прийняття українського правопису 1928 року, з урахуванням невідомого широкому загалу архівного документа – листа члена Президії Державної Правописної Комісії. Виявлено численні порушення регламенту в правописній процедурі, що свідчить про відсутність вагомих підстав уважати Правопис 1928 року легітимним і науково обґрунтованим.

Ключові слова: історичні факти, Державна Правописна Комісія, легітимність правопису, науковий підхід, фонетичні характеристики.

Драматична та непроста історія українського правопису привертає до себе велику увагу фахівців, що зумовлює актуальність цього дослідження. І хоч про історію українського правопису написано чимало і доволі ґрунтовно (Бевзенко 1991; Німчук і Пуряєва 2004; Огієнко 2001; Шевельов 2008), допитливому дослідникові час від часу трапляються свідчення, які змушують по-новому подивитися на нібито добре відомі факти. Одним із таких джерел став документ «Зауваження з приводу змін в українському правописі, внесених Президією Державної Правописної Комісії» (1928), знайдений в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Зауваження 1928). Отже, метою цієї праці є проаналізувати цей лист і його значення для оцінки тогочасних подій.

Як впливає зі змісту та стилю документа, його написав член Президії Державної Правописної Комісії, голова ДВУ Сергій

Пилипенко в січні 1928 року. Очевидно, адресатом є голова Комісії, тодішній Нарком освіти УСРР М. О. Скрипник. Цей лист допомагає краще зрозуміти глибинні процеси, які відбувалися під час обговорення та затвердження правописних норм 1928 року, щоб сучасні українські мовознавці мали змогу не повторювати помилок своїх попередників.

Зокрема, член Президії Державної Правописної Комісії з жалем відзначає:

...всі наради цієї президії відбувалися без моєї участі, звичайно, що й важко було запрохувати мене на ті наради, бо вони йшли в Харкові, а я живу в Києві. Але й протоколи нарад до мене не надсилалися. Таким чином, дотепер в середині грудня 1927 р. мені довелося побачити ті різкі зміни українського правопису, які внесено на згаданих нарадах президії. З великим жалем констатую, що і на засідання правописної президії 24 січня 1928 р. я фізично позбавлений змоги приїхати. Народний Комісар освіти М. О. Скрипник призначаючи засідання для розгляду остаточно зредагованого проекту на 24 січня у Харкові безперечно випустив з пам'яти, що в той самий день у Києві відбуває всеряджена од нього Комісія ревізію в Академії Наук і що я обов'язково повинен бути присутній у Києві при тій ревізії.

Таким чином, я маю спромогу тільки листовно висловити свою думку про ті зміни в правописному проекті, що загрожують переворотом дотеперішнього нашого правопису. Нагадаю, що тій Державній Правописній Комісії, яку зформувала Р.Н.К. доручено було од Ради Нар. Комісарів не реформу й перевороти робити у загально-вживанім академічно і урядово ухваленім правописі, ба тільки його впорядкувати, розвинути, деталізувати (Зуваження 1928: 1–2).

Отже, голова Президії Державної Правописної Комісії не запрошує на засідання члена цієї президії, не надсилає йому протоколів, а остаточно засідання (в Харкові) призначає на день, коли в Києві проводиться призначена ним же ревізія в Академії Наук і де той має неодмінно бути. Навряд чи такі дії свідчать про прагнення прийняти якісний, науково обґрунтований правопис.

Автор листа зазначає також, що і на правописній Конференції 1927 року голосування відбувалося таким чином, щоб, усупереч попереднім урядовим рішенням і ухвалі угової Комісії, забезпечити прийняття якнайрадикальніших правописних змін:

У склад конференції мало б увійти більше-менше 80 членів. Та як видно з протоколів тієї конференції брали участь у ній лиш 36–37 голосів (иноді й менше) тоб-то менше, ніж половина конференції. Випадково трапилося так, що присутні були в непропорційально-великому числі представники окраїнних спольщених говірок, а не тих, якими говорить уся инша Україна. І от при голосуванні над окремими пунктами правопису иноді траплялося так, що деякі загально досі вживані, глибоко-вкорінні й усім звичні пункти нашого правопису одхилялися більшістю одного-двох голосів на 36–37 голосівників. Конференції надавати законодавчу силу радикально-переворотним правописним постановам, які не мають за собою кваліфікованої більшості, очевидячки річ недопустима. До того ж такі некваліфіковані постанови були й чисто випадковими, бо що ті 19–20 голосів, які провадили на конференції правописний переворот не можуть висловлювати думки повного складу запроханої конференції, себ-то 80-тьох (або понад 80) людей це теж ясно. Додати треба, що угодова Комісія, яку сама Конференція обрала, прийшла до висновку, що радикальні постанови про зміну правопису треба одкинути. Правда і це на великий жаль висновки угодової Комісії були тільки оповіщені на конференції, а не голосувалися, але самий факт, що угодова комісія радикальні зміни одкинула, не втрапить своєї сили, і показує як обережно треба підступати до ломання дотеперішньої нашої правописної системи (Зауваження 1928: 2–3).

І далі:

На конференції, правда, за польську вимову (ля, льо, лю) висловилися 22 голоси, а за звичайну нашу вимову висловилося 20 голосів, але й на конференції маленька перевага 2-х голосів над иншими була, треба гадати, наслідком неправильного голосування. Вже й тоді звернули увагу на той факт, що в голосуванні взяли участь якісь сторонні люди, не члени конференції. І справді: звідкіля

могло при голосуванні з'явитися 42 голоси, коли в усіх інших випадках їх було тільки 37? Я про це сказав голові конференції т. М. О. Скрипникові; він зробив застереження публіці, що сторонні люди не сміють голосувати, і в усіх дальніших голосуваннях, про інші пункти правопису ми знов бачимо участь лиш 36–37 голосів. Через те я думаю, що постанова про ля, льо, лю зам. дотеперішнього нашого ла, ло, лу, не висловлює думку навіть тодішнього складу конференції. Цей пункт рішуче вимагає розіслання анкет до всіх затверджених членів конференції (близько 80 людей) і лиш коли від кожного прийде відповідь на анкету, можна буде знати точну справжню думку конференції (Зауваження 1928: 6).

Якщо наведені дані правильні, тоді виходить, що рішення правописної Конференції 1927 року були прийняті з залученням сторонніх осіб і без належного кворуму (кваліфікованої більшості) – тобто з грубими порушеннями регламенту. У такому випадку ці рішення – а разом із ними й прийняті на їх основі Правописні правила 1928 року – не можна вважати легітимними.

Певні висновки щодо достовірності цих фактів можна зробити, порівнявши їх зі свідченнями інших учасників Конференції.

Ось, що пише про ті події Олекса Синявський у своїй статті «Коротка історія «Українського правопису»»:

Наслідком довгого ґрунтовного змагання з'явилося дуже непевне і власне значною мірою відповідне до справи голосування: 22 учасники Конференції стояло за ля, льо..., 20 за ла, ло... і 1 утримався [...] Аналогічно стояла справа й за г – ґ в чужих словах, хоч, правда на Конференції голосувало за те, щоб чуже g передавати українським ґ значна більшість (26 за ґ і 10 за g), але це може й випадково (Німчук і Пуряєва 2004: 444–445).

Тут фігурують ті самі цифри, що й у листі, а це дає підстави довіряти написаному в ньому. Звертаємо увагу на те, що, на думку О. Синявського, підсумки голосування за передачу латинської **g** українською **ґ** можуть бути випадковими. Це є непрямим підтвердженням можливих порушень у процедурі голосування і фіксування результатів.

Разом з тим, у статті «Підсумки правописної дискусії» Народний комісар освіти М. Скрипник стверджує:

Конференція зібрала коло 75 чоловіка українських учених, письменників, учителів, та инш. українських культурних діячів з усіх кутків УСРР, з українських земель РСФРР, а також і з закордонної України (Німчук і Пуряєва 2004: 420).

Отже, за М. Скрипником, на Конференції було 75 учасників.

Своєю чергою, О. Синявський стверджує, що в реєстрі учасників Конференції було 55 осіб (Німчук і Пуряєва 2004: 442).

Таким чином, маємо два свідчення про 37 учасників, які брали участь у голосуванні (С. Пилипенко і О. Синявський), одне про 75 учасників конференції (М. Скрипник) і одне про 55 (О. Синявський). Нам бачиться таке пояснення цих розбіжностей у цифрах: у конференції мало взяти участь 75–80 осіб, а приїхало 37, які й брали участь у голосуваннях (іноді до них приєднувалися сторонні особи, що давало загальну кількість до 43). Якщо ж до кількості реальних учасників додати тих, хто надіслав письмові відгуки чи зауваження, то загалом і набирається 55. У будь-якому випадку, такі цифри свідчать принаймні про незрозумілу і непрозору процедуру прийняття рішень на Конференції 1927 року, а отже, про можливі фальсифікації.

Автор листа пише про погіршення ситуації з правописом порівняно з тою, яка склалася на конференції:

Розглянувши присланий до мене в грудні 1927 р. проект змін, вироблений у мої відсутності на президії Державної Правописної Комісії, я побачив, що президія пішла ще далі в руйнуванні нашого правопису, ніж навіть то намічала конференція. В президії брало участь четверо людей. Од проф. О. Н. Синявського я довідався, що він хоч не згоджується з запропонованими в президії правописними змінами, принципово ухилився од усякого голосування, бо вважає за ненормальну річ, щоб правописні реформи вирішались в тісній колегії перевагою скажем, одного голоса. Але виясняється, що фактично вирішення в президії про переворот у нашому правописі перейшло навіть без більшості одного голоса. Бо що ж було? Проф. Синявський од голосування принципово ухилився, представник Держвидава С. Пилипенко рішуче висловився проти запропонованих змін, моя думка і в мої відсутності теж рахувалася, як голос проти змін. Отже, прихильниками перевороту в правописі були: Голова Президії

М. О. Скрипник та тов. А. Т. Приходько – себ-то два голоси. Проти них – представник ДВУ – Пилипенко та представник Академії Наук – акад. Кримський, – це теж два голоси. Отже, постанову про різкі зміни в дотеперішнім правописі прийнято, виходить, не більшістю голосів, а перевагою тільки голоса голови при розбитті голосів по половині. Ясно, що радикальне вирішення, винесене таким ненормальним способом не може претендувати на те, щоб набрати силу закону (Зауваження 1928: 3–4).

Якщо довіряти написаному, то виходить, що долю Правопису 1928 року фактично вирішувало не 80 кваліфікованих мовознавців, а лише двоє осіб: Нарком освіти М. О. Скрипник і товариш А. Т. Приходько. За свідченням О. Синявського, перший фігурує в своїх анкетних даних як «професійний революціонер» із Донбасу, а другий – як юрист із Кубані (Німчук і Пуряєва 2004: 442). На нашу думку, така характеристика М. Скрипника не випадкова і свідчить про те, що О. Синявський бачив у його діях наміри зробити революцію і в українському правописі. Н. М. Малюга зазначає, що Антін Терентійович Приходько був заступником Генерального прокурора УСРР, заступником наркома освіти, головою арбітражної комісії при Раднаркомі УРСР, а в 1930 році під його головуванням Особливий склад Найвищого суду УСРР слухав справу СВУ (Малюга 2014: 84–96). «Книга пам'яті» свідчить, що він мав незакінчену вищу освіту, був членом ВКП(б) з 1916 по 1920 рік, юрист, заступник наркома юстиції, заступник Генерального прокурора УСРР, голова арбітражної комісії при Раднаркомі України (Книга пам'яті). Доволі загадкова постать. Ні в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, ні в інтернеті нам не вдалося знайти навіть згадки про яку-небудь його публікацію. Не маючи вищої освіти, він працював на ключових посадах в уряді УСРР і навіть став членом Президії Державної Правописної Комісії, поруч із відомими мовознавцями – професором О. Синявським і академіком А. Кримським. Очевидно, Наркому М. О. Скрипнику потрібен був помічник для голосування, і товариш А. Т. Приходько для цієї ролі добре підійшов.

На перший погляд видається дивним рішення проф. О. Синявського ухилитися від голосувань на завершальному етапі

правописної епопеї – адже якби він брав участь у голосуваннях, було б три голоси проти двох, і за умови належного підрахунку голосів це б унеможливило будь-які мовні «перевороти». Але навряд чи відомий мовознавець був таким безвідповідальним, щоб полишити цю важливу справу на розсуд професійного революціонера та юриста. На нашу думку, його просто «переконали» відмовитися від участі в голосуваннях, щоб досягти бажаної мети – прийняти неприйнятний правопис. Мабуть, Олекса Синявський і сам усвідомлював, що від нього вже мало що залежить, і буде затверджено саме такий правопис, який потрібно Голові.

А той ще під час Конференції проявив себе палким поборником уведення г скрізь, де тільки можливо і навіть неможливо, усупереч рекомендаціям інших учасників правописного процесу. Про це сам же М. Скрипник пише у своїй статті «Підсумки правописної дискусії»:

Цю лінію «Енеїди» на малоросійський лад перелицьованої, на жаль, був підтримав т. Річицький в його статті, коли він теж обстоював перекручення чужомовних слів на малоросійський лад, знищуючи літеру «Г» то-що, хоча цей звук цілковито властивий українській мові – «гудзик», «гирлита» і цілі десятки і сотні українських слів. Політичний сенс цієї «орієнтації на власні сили» зрозумілий. В усякому разі він доведе до зайвого формального відрізнення від російського правопису, російських власних й географічних [!] назв, наводив на хибний шлях спрощування правопису, пропонуючи цим перекручувати слова буцім то, на український, а в дійсності на міщанський лад (Німчук і Пуряєва 2004: 426).

Тут М. О. Скрипник підтверджує, що дійсно виступав проти спрощення правопису. Знаменною є аргументація автора, який шукає «політичний сенс» у суто наукових – і достатньо слушних, на нашу думку, міркуваннях – і апелює до необхідності зближення з російською мовою.

Нарком був добре свідомий того, що в тодішній Україні до літери г ставилися принаймні не надто прихильно, оскільки скаржаться далі на «своєрідний бойкот тої літери нашими складачами та коректорами» (Німчук і Пуряєва 2004: 428).

У цьому світлі згадані вище маніпуляції з голосуваннями не видаються нам дивними: вони повинні були забезпечити потрібний Голові ступінь радикалізації українського правопису шляхом упровадження норм, характерних не для всієї України, а лише для окремих «окраїнних спольщених говірок». Самі тільки галичани не змогли б спричинити такий переворот, оскільки на Конференції 1927 року їх було, за даними О. Синявського, лише 11–13 осіб, а у складі Президії Державної Правописної Комісії був тільки один представник Західної України – волинянин А. Кримський (Німчук і Пуряєва 2004: 442), який виступав якраз проти правописних збочень. Як впливає зі згаданих вище документів, найактивніше впроваджували норми спольщених західноукраїнських говірок донеччанин М. Скрипник і кубанець А. Приходько.

Щобільше, сам же Олекса Синявський відзначає, що на Конференції 1927 року доволі сильними були «доосередні правописно-мовні потяги» і «бажання порозумітися», зокрема з боку Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові:

Голова Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові акад. К. Студинський декларував повну готовність Товариства прийняти Правопис, ухвалений на Конференції (Німчук і Пуряєва 2004: 441).

Чи не свідомо революційна позиція Наркома й стала головною причиною того, що обговорення і затвердження правопису супроводжувалися, за О. Синявським, «упертою й звитяжною боротьбою» і значними труднощами (Німчук і Пуряєва 2004: 442–446), і що чимало невиправданих правил таки було прийнято.

Автор листа конкретизує додаткові правописні пропозиції, затверджені Президією:

Одно з вирішень, прийнятих отаким побутом у президії, вражає своєю цілковитою несподіваністю. Прийнято, голосом голови президії, проект: завести до української мови цілком їй невідомі форми Геордже (вокатив од Георг) на Геордзі, на Волдзі. Ці форми, цілком видумані, фіктивні. Ніде в ніякій українській говірці не говориться і не говорилося Геордже, на Геордзі, на Волдзі. Ці нововидумані форми в Президії не можуть бути виправдані історією нашої мови, ані духом її. Констатую, що таких (неправильно-витеоретизованих форм) не придумували ані

Державна Правописна Комісія, ані Конференція, і їх одногосно одкинула й київська тісна редакційна нарада, призначена Наркомосом у грудні 1927 р. Запровадити до української мови невідомі їй форми «Геордже» чи на Геордзі, на Волдзі була б річ ненормальна і з наукового і з чисто-життєвого погляду.

Ніяк не можна пристати і на два інші різкі перевороти в українській мові, що перейшли в президії теж навіть не більшістю голосів, в лиш перевагою голоса голови. Це – постановою про те щоб писати не філологія, або геологія, але фільольогія та геольогія. Або: не писати баласт, платформа, бланк, лунатик, але писати баяст, плятформа, блянк, лонатик. Така вимова чується тільки в окраїнних спольщених говірках, а для всієї маси українського люду вона цілком чужа і історично не виправдовується (Зауваження 1928: 4–6).

Перша пропозиція логічно продовжує взятий Головою курс на надмірне впровадження г, оскільки спрямована на те, щоб накинати українській мові непритаманні їй фонемні зміни у м'якій позиції. На щастя, на подальших етапах обговорення першу та другу пропозиції було зрештою відкинуто, але остання таки ввійшла в остаточну редакцію Правопису 1928 року.

І далі автор листа застерігає про небезпеки від упровадження такого правопису:

д) Це означало б допомагати не освіті, а безграмотності нашого люду. Бо ясно, що після такого перевороту в мові поробилися б безграмотним мотлохом усі досі по инакшому друковані на Україні книжки (за часів Радянської Влади, друковані в колосальній кількості в тім числі цілий океан граматик та словників, з академічним на чолі). Прийнявши орфографічний переворот, ми б поставили глибоку прірву між усією дотеперішньою літературою і дальшою, і в тій хаотичній прірві заплутався б не тільки слабо-письменний читач-робітник та читач-селянин, ба й український культурний інтелігент. В якій великій мірі це пошкодить справі українізації нема чого й говорити.

е) Не можна сподіватися, щоб таку ненормальну, чужу живій мові і вкоріненій літературній традиції вимову захтіли засвоювати геть усі українці. Можна наперед сказати, що значна частина письменської України цілком вороже

поставилася б проти перероблення своєї глибоко-органічної вимови на незвичайний чужий кшталт. Ця письменська частина, живовидячки, писала б і далі подавньому. Це більше не можна було б вимагати, щоб найвища наукова інституція на Україні Академія Наук згодилася б прийняти такий правопис, який вона вважає за ненауковий і ненормальний. Отже в результаті офіційний правопис, збудований на розірванні з загальною традицією і з дотеперішньою нормою літературної мови, неминуче привів би до такої страшної анархії й розбрату в правописній справі, якої наша Україна ще ніколи не зазнавала за весь час свого літературного розвитку.

є) До всіх попередніх міркувань, які підкреслюють велику культурну небезпечну через неналежне запровадження переворотів у правописі (а ще й інших міркувань можна було б додати багацько) слід звернути увагу ще на одну обставину. Кожен правопис, який накидається народові з гори насильно проти природи його мови, звичайно, викликає лиш велику нехоть і навіть зневажність (Зауваження 1928: 8–10).

Автор цитованого документа далеко не єдиний у своєму критичному сприйнятті зазначених правил. Іван Огієнко також критикує Правопис 1928 року за надмірне вживання літери **г**, що спричинило тоді масове невдоволення вчительської інтелігенції (Огієнко 2001: 372–373). Юрій Шевельов класифікує звук [г] як «не характеристичний для української мови» (Шерех 1951: 375) і розглядає цей правопис як «типово анемічний, безкровний фабрикат кабінетних теоретиків, не придатний для щоденного життя» (Шевельов 2008: 502). Цілком прогнозовано, що «Український правопис», затверджений Наркомом освіти М. Скрипником 6 вересня 1928 року, «від самого початку прийняли вельми неприхильно» (Шевельов 1987: 161). Ніби підсумовує вищесказане С. П. Бевзенко, який пише, що нововведені в кодексі 1928 року компромісні орфографічні норми були далекі від досконалості й доцільності, оскільки йшли врозріз із мовною практикою народних мас, недооцінювали східноукраїнські правописні традиції та переоцінювали західноукраїнські (Бевзенко 1991: 39).

Слід мати на увазі, що в 20-х роках минулого століття відстоювати українську «г» було значно складніше, ніж тепер –

адже лише 1934 року з'явилася ґрунтовна праця Андре Мейє «Le Slave commun» (Meillet 1934), де було показано, що в процесі становлення української мови проривний звук [г] перетворився на щілинний (фрикативний) [ґ]. Цілком передбачувано, що радикальне і надмірне впровадження ґ у Правописі М. Скрипника супроводжувалося імперативною вимогою передавати латинську **h** тільки як **г** (§55) – всупереч тому, що вже тоді в українській мові були добре відомі імена і назви **Захар**, **Мехмет** (**Махмуд**, **Мухаммед**), **Пархом** (**Пахом**), **Рахіль**, **хавбек**, **халва**, **хадж**, **Хорватія** тощо, які явно демонструють давню традицію **h** – **х**. Ця традиція відображає той факт, що в англійській, німецькій та багатьох інших мовах (крім чеської та словацької) фонемі /h/ відповідає артикуляційно й акустично подібний до хукання і близький до українського [x] глухий звук, що підтверджується етимологічними та фонетичними дослідженнями (Ladefoged 1975; Stevens 1998; Boase-Beier and Lodge 2003; Vakulenko 2015; Вакуленко 2015).

Критики кодексу 1928 року не вказують і на інші його вади, які також свідчать про те, що його науковий рівень був далеким від належного навіть на той час. Зокрема, ще 1909 року вийшла друком праця М. Стефанідіса «Ψαμμουρική και Χημεία» – «Металургія та хімія» (Στεφανίδης 1909), в якій було доведено, що назва «хімія» походить від давньогрецьких **χῆμα** та **χημείν** (див. також (Вакуленко 2015: 224–225). Серед розробників проекту правопису 1926 року зазначений С. Вікул, який брав активну участь в обговоренні правопису іншомовних слів (Німчук і Пуряєва 2004: 372). Очевидно, йдеться про Сергія Павловича Вікула – рідного брата хіміка Миколи Павловича Вікула (Осташко 2003: 555), який 1918 року оприлюднив «Російсько-український словник термінів фізики і хімії» (Вікул 1918). Сама назва словника вказує на те, що автор знав етимологію терміна «хімія». Незважаючи на це, у § 64 проекту і Правопису 1928 року слово «хемія» чомусь подано як приклад відтворення грецької **η** через **е** – хоча насправді написання цього терміна стосується правил передачі грецької **υ** (іпсілон) і латинської **υ** (ігрек). Крім того, відповідність **η** – **е** характеризує давню (візантійську), а не сучасну вимову, що суперечить провідному принципу української

мови – фонетичному. Ще в XIX столітті науковці погодилися, що в українській мові фонетична засада («як чуємо, так і пишемо»), має перевагу перед етимологічною (збереження традиційного написання) – і тим заклали підмурок її милозвучності (Франко 1894; Тимошенко 1961: 23). Але, схоже, в укладачів Правопису 1928 року науковий підхід і прагнення відтворити особливості української мови не були в пріоритеті.

Втім, навряд чи є підстави вважати, що Радянська влада дозволила б у 1928 році виробити українцям справді якісний, науково обґрунтований правопис, який би дійсно об'єднав націю. Очевидно, що в неї були свої інтереси, а плани її виявилися не такими простими і далеко не такими шляхетними.

З одного боку, справді існувала потреба укласти більш-менш компромісний варіант українського правопису, який би сприяв вирішенню «чергових завдань Радянської влади», одним із яких була ліквідація безграмотності. Однак влада мала й інші цілі. Метою Радянського Союзу, як і Російської імперії, завжди було позбавити українську мову можливості нормально розвиватися. У цьому зв'язку багато говорять про те, що українізацію 20-х років XX століття провели насамперед для того, щоб винищити потім найактивніших її прихильників. Але в тогочасному правописному процесі є, на нашу думку, ще один небезпечний елемент єзуїтської політики Радянської влади.

На наш погляд, основне завдання полягало в тому, щоб запустити механізм самознищення української мови зсередини, використовуючи патріотичні настрої самих українців. За принципом «розділяй і владарюй». Для цього треба було створити видимість того, що правопис належним чином обговорювали фахівці з усієї України, що він відповідає найкращим зразкам українського узусу, що його затверджено законним, демократичним шляхом – але ввести в нього норми, які були б не тільки неприйнятними для більшості, а й науково не обґрунтованими. Що й було зроблено досить успішно. А далі здійнялася хвиля масових невдоволень таким правописом, і на цій хвилі з'явився Андрій Хвиля з його «фронтвою» риторикою, а потім розпочалися репресії. Зауважмо, що репресії не виникли на голому місці: їх старанно підготували, попередньо організувавши

ISSN 2224-9516. Наукові праці Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 54
обурення українського народу невдалими правописними експериментами і «переворотами». Далі був Правопис 1933 року – куди поміркованіший, але з відчутним російським ухилом. Таким чином, українцям підкидали ідею: західноукраїнське – погане, російське – хороше. Так було закладено в правописний процес і «міну сповільненої дії»: іще багато років українці ностальгічно згадуватимуть «золоте десятиліття», а найрадикальніші неза-служено-ностальгічно вважатимуть Правопис 1928 року найкращим і найприйнятнішим з усіх можливих.

З огляду на наявність агресивного сусіда і пов'язані з цим події, можна легко спрогнозувати, яким буде продовження російської експансії в Україні. Спочатку Росія всіляко сприятиме введенню радикальних, невинуватих змін у наш правопис. Щоб посіяти хаос у суспільстві і викликати у частини населення огиду не тільки до української мови, а й до всього українського. І на цьому тлі спроби звузити сферу вживання української мови – наприклад, уведення російської мови як другої державної – можуть досягти більшого успіху. А потім знову заговорять про «захист російськомовного населення».

Тому нам варто зробити належні уроки з минулого і бути пильними. Український правопис – це не революційний майдан і не засіб подолання ностальгії, а інструмент утвердження і консолідації мови європейської держави у світовому комунікативному просторі. Будьмо гідними не тільки своєї історії, а й свого майбутнього.

Список використаних джерел

1. *Бевзенко С. П.* Історія українського мовознавства: історія вивчення української мови. – К. : Вища школа. – 1991. – 231 с.

2. *Вакуленко М. О.* Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : [монографія] / Максим Олегович Вакуленко. – Івано-Франківськ : Фоліант. – 2015. – 361 с., іл. Режим доступу: http://www.ulif.org.ua/system/files/vakulenko_monography_2015_3.pdf [12.11.2016] <http://www.twirpx.com/file/1842764/> [31.12.2015] https://drive.google.com/file/d/0Bw44-ZBHniK_Q3luUEprNXhHcWc/view?usp=sharing [05.01.2016] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vakulenko_mono_2015_3

МАКЕТ_3_%2B_dodatky.pdf [04.01.2016] <https://independent.academia.edu/VakulenkoMaksym> [22.11.2017]

3. Вікул М. Російсько-український словник термінів фізики і хімії. Гадяч. – 1918. – 41 с.

4. Зауваження з приводу змін в українському правописі, внесених Президією Державної Правописної Комісії : (машинопис). – Київ. – Січень 1928. – 10 с. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/0Bw44-ZBHniK_YXpKX0xKQTlucGc/view?usp=sharing [02.02.2018].

5. Книга Памяти. Приходько Антон Терентьевич. Режим доступу: http://www.uznal.org/book_of_memory.php?bukva=15&name=86&surnam e=100&repression=32.

6. Малуґа Н. М. Мовознавство: упровадження результатів пізнання у практику сучасної школи. Кривий Ріг : КП ДВНЗ КНУ. – 2014. Режим доступу: <http://refs.in.ua/n-m-malyuga-movoznavstvo-uprovadjennya- rezuletativ-piznannya.html>.

7. Німчук В. В., Пуряєва Н. В. (упор.). Історія українського правопису XVI–XX століття: хрестоматія. К. : Наук. думка. – 2004. – 583 с.

Огієнко І. Історія української літературної мови. К. : Наша культура і наука. – 2001. – 440 с.

8. Осташко Т. С. Вікул Сергій Павлович. У кн.: *Енциклопедія історії України*: у 10 т. Т. 1. К. : Наук. думка. – 2003. – 688 с. : іл. – С. 555–556.

9. Тимошенко П. Д. Хрестоматія матеріалів з української літературної мови. Ч. II. К. : Радянська школа. – 1961. – 348 с.

10. Франко І. Етимологія і фонетика в южноруській літературі. Народ. – 1894. – № 13–15.

11. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941). Стан і статус. (пер. з англ.). Сучасність. – 1987.

12. Шевельов Ю. Вибрані праці. Кн. I: Мовознавство. К. : КМ Академія. – 2008. – 583 с.

13. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен: Молоде життя. – 1951. – 406 с. – (Наукове т-во ім. Шевченка; Б-ка українознавства, Ч. 3).

14. Boase-Beier, J., and K. Lodge. The German language: a linguistic introduction. Oxford: Blackwell Publishing. – 2003. – 254 p.

15. Ladefoged P. A Course in Phonetics. University of California. – 1975. – 196 p.

16. Meillet A. Le Slave commun. Paris: Champion. – 1934.

17. Стефанідης Μ. Κ. Ψαμμουρική και Χημεία. Μυτιλήνη: αυτοέκδοση, τύπος Μ. Νικολαΐδου. – 1909.

18. Stevens K. N. Acoustic Phonetics. Cambridge: MIT Press. – 1998. – 607 p.

19. *Vakulenko M.* Borrowings in Ukrainian: Etymological, Semantic, and Orthographic Issues. *Slavia (Praha)*. – 2015. Sešit 1: 1–24. www.twirpx.com/file/1740458/ Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/0Bw44-ZBHniK_Z0J3SUNBYzJod1E/view?usp=sharing [20.08.2015]

References

1. Bevzenko S. P. Istorija ukrajinsjkogho movoznavstva: istorija vuvchennja ukrajinsjkoi movy. – K.: Vyshha shkola. – 1991. – 231 p.
2. Boase-Beier, J., and K. Lodge. *The German language: a linguistic introduction*. Oxford: Blackwell Publishing. – 2003. – 254 p.
3. Kniga Pamjati. Prikhodjko Anton Terentjevich. Available at: http://www.uznal.org/book_of_memory.php?bukva=15&name=86&surname=100&repression=32.
4. Franko I. Etymologhija i fonetyka v juzhnorusjkij literaturi. *Narod.* – 1894. – № 13–15.
5. Ladefoged P. *A Course in Phonetics*. University of California. – 1975. – 196 p.
6. Maljughu N. M. Movoznavstvo: uprovadzhenja rezuljtativ piznannja u praktyku suchasnoi shkoly. Kryvyj Righ: KPI DVNZ KNU. – 2014. Available at: <http://refs.in.ua/n-m-malyuga-movoznavstvo-uprovadjennya-rezuletativ-piznannya.html>.
7. Meillet A. *Le Slave commun*. Paris: Champion. – 1934.
8. Nimchuk V.V., Purjajeva N.V. (eds.). Istorija ukrajinsjkogho pravopysu 16–20 stolittja: khrestomatija [History of the Ukrainian spelling of 16–20 centuries: anthology]. K.: Nauk. dumka. – 2004.
9. Oghijenko I. Istorija ukrajinsjkoi literaturnoi movy. K.: Nasha kuljtura i nauka. – 2001. – 440 p.
10. Ostashko T. S. Vikul Serghij Pavlovych. U kn.: Encyklopedija istoriji Ukrajiny: u 10 t. Vol. 1. K.: Nauk. dumka. – 2003. – 688 p. : il. – P. 555–556.
11. Shevelov George. *The Ukrainian Language in the First Half of the Twentieth Century (1900–1941)*. Cambridge. – 1989. – 242 p.
12. Sheveljov Ju. Vybrani praci. Kn. I: Movoznavstvo. K.: KM Akademija. – 2008. – 583 p.
13. Sherekh Ju. Narys suchasnoi ukrajinsjkoi literaturnoi movy. München: Molode zhyttja. – 1951. – 406 p. – (Naukove t-vo im. Shevchenka; B-ka ukrajinoznavstva, Part 3).
14. Στεφανίδης Μ. Κ.. *Ψαμμοσυργική και Χημεία*. Μυτιλήνη: αυτοέκδοση, τύπος Μ. Νικολαΐδου. – 1909.

15. Stevens K. N. *Acoustic Phonetics*. Cambridge: MIT Press. – 1998. – 607 p.

16. Tymoshenko P. D. Khrestomatija materialiv z ukrajinsjkoji literaturnoji movy. Part. II. K.: Radjansjka shkola. – 1961. – 348 p.

17. Vakulenko M. Borrowings in Ukrainian: Etymological, Semantic, and Orthographic Issues. *Slavia (Praha)*. – 2015a. Sešit 1: 1–24. Available at: www.twirpx.com/file/1740458/ https://drive.google.com/file/d/0Bw44-ZBHniK_Z0J3SUNBYzJod1E/view?usp=sharing [20.08.2015]

18. Vakulenko, M. O. Ukrajinsjka terminologhija: kompleksnyj linghivistychnyj analiz [Ukrainian terminology: complex linguistic analysis]. – Ivano-Frankivs'k : Foliant (in Ukrainian). – 2015b. – 361 p., il. Available at: http://www.ulif.org.ua/system/files/vakulenko_monography_2015_3.pdf [12.11.2016] <http://www.twirpx.com/file/1842764/> [31.12.2015] https://drive.google.com/file/d/0Bw44-ZBHniK_Q3luUEprNXhHcWc/view?usp=sharing [05.01.2016] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vakulenko_mono_2015_3_MAKET_3_%2B_dodatky.pdf [04.01.2016] <https://independent.academia.edu/VakulenkoMaksym> [22.11.2017]

19. Vikul M. Rosijsjko-ukrajinsjkyj slovnyk terminiv fizyky i khymiji. Ghadjach. – 1918. – 41 p.

Zauvazhennja z pryvodu zmin v ukrajinsjkomu pravopysi, vnesenykh Prezydijeju Derzhavnoji Pravopysnoji Komisiji [Comments on the changes in the Ukrainian spelling, offered by the Presidium of the State Spelling Commission]. Kyjiv, January 1928 (typewriting). 10 p. Available at: https://drive.google.com/file/d/0Bw44-ZBHniK_YXpKX0xKQTlucGc/view?usp=sharing [02.02.2018].

Стаття надійшла до редакції 15.05.2018.

Maksym Vakulenko,

Language Expert

Lionbridge Technologies, Inc.

The myths and realities of the 1928 orthography process: documentary evidence

An attempt to analyze unclear facts and processes that took place during adoption of the Ukrainian spelling of 1928, is made. A previously commonly unknown letter of the State Spelling Commission Presidium member is taken into account. This letter states that Mykola Skrypnyk, Head of the Spelling Commission, repeatedly acted in the unfair manner in order to adopt unjustified and «revolutionary» changes to the Ukrainian spelling: he used to

ISSN 2224-9516. Наукові праці Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 54
involve stranger persons to vote for the spelling, insisted on the ill-grounded expansion of the use of «r» in spite of the Ukrainian language practice, entered into Presidium a person who was not an expert in linguistics, and did not invite a Presidium member to the sessions. The author of this letter expresses displeasure by these actions and estimates the changes to the Ukrainian spelling carried out by Mykola Skrypnyk, as a «revolution». It is conjectured that there are no grounds to treat the Pravopys-1928 as legitimate and scholarly justified.

Keywords: historical facts, State Spelling Commission, spelling legitimacy, scholarly approach, phonetic characteristics.

УДК. 81'2

<https://doi.org/10.15407/np.54.021>

Оксана Микитенко,
д-р філол. наук, старший науковий
співробітник,
Україна, Київ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАУКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ: Й. А. БАГМУТ (до 50-річчя від дня смерті)

У статті йдеться про науковий доробок відомого українського мовознавця і перекладача Йосипа Адріановича Багмута (1905–1968 рр.), праці якого присвячено процесу становлення української суспільно-політичної лексики, аналізу мови і стилю перекладів художніх творів та громадсько-політичної літератури українською мовою. Працюючи разом із Л. А. Булаховським та М. Т. Рильським, Йосип Багмут був серед тих, хто відроджував перервану у 20–30-ті рр. традицію української славістичної школи та сприяв «розвиткові української наукової мови» (М. Рильський), своєю чергою, в галузі лексикології та лексикографії. Вимагаючи максимальної точності у науковому перекладі, особливо при передачі іншомовних ідіоматичних висловів та фразеологічних одиниць, він наголошував на важливості розвитку стилістичних можливостей та суспільному значенні нормативності української мови.